

teslim edersen zarar görmezsin" dediği nakledilir (a.g.e., s. 653; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, II, 710). Sadrazamlık müddeti üç ay kadardır.

Ahmed Paşa vezirliği kaldırılarak 9 Receb 1115'te (18 Kasım 1703) Sakız adasına sürüldü, geçimi için kendisine bir miktar has tayin edildi. Ahmed Paşa'nın, 15 Şâban 1116'da (13 Aralık 1704) vezir rütbesiyle tayin edildiği İnebahtı muhafızlığı sırasında yaşı elliyi geçmiş olarak öldüğü haberi geldi (9 Cemâziyelevvel 1117 / 29 Ağustos 1705). *Şefiknâme* ve şerhinde bu haberin 1117 Recebinde (Ekim-Kasım 1705) geldiği belirtilir (Mahmud Celâled-din Paşa, s. 291). Silâhdar Mehmed Ağa tarafından birçok olumsuz sıfatla anılan (*Nusretnâme*, s. 652) Kavanoz Ahmed Paşa'yı Hammer de rüşvet almakla itham eder (*Büyük Osmanlı Tarihi*, VII, 94).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 111-114, tür.yer.; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 797, 808, 810, 814, 824, 828, 831, 832; Silâhdar Mehmed Ağa, *Nusretnâme: Tahlil ve Metin* (haz. Mehmet Topal, doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 587, 610, 629-630, 652-653, 670-671; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli* (haz. Abdülkadir Özcan v.dğr.), İstanbul 2013, I, 615; II, 663, 679-681, 686, 700, 703-705, 708-711, 739, 754; Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ* (haz. Mesut Aydinler), Ankara 2003, s. 31-32, 34-35, 70; Dilâverzâde Ömer, *Zeyl-i Hadikatü'l-vüzerâ*, İstanbul 1271 → Freiburg 1969, s. 2-3; Mahmud Celâleddin Paşa, *Ravzatü'l-kâmilin*, İstanbul 1290, s. 98, 99, 107, 110, 111, 169, 187, 188, 277-278, 280, 282, 286, 287, 289, 290-291, 292; *Sicill-i Osmânî*, I, 235; Hüseyin Hüsameddin, *Nişancılar Durağı*, İSAM Ktp., nr. 63810, s. 127-130; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 28, 31, 34-35, 42, 44; IV/2, s. 271-273; Danışmend, *Kronoloji*², III, 488-489; IV, 1; V, 51; J. von Hammer-Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi* (haz. Erol Kılıç – Mümin Çevik), İstanbul 1992, VII, 93-94.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

AHMED RİFÂÎ

(bk. KALISASAK, Ahmed Rifâî).

AHMED SÂFÎ BEY

(1851-1926)

Sefinetü's-Sâfi adlı eseriyle tanınan mutasavvıf ve yazar.

İstanbul Bahçekapı'da dünyaya geldi. Bahçekapı'daki sıbyan mektebinden sonra Vâlîde Sultan Rüşdiyesi'nden mezun oldu. Babası Tatıldilzâde İbrâhim Bey'in memuriyeti sebebiyle Anadolu ve Rumeli'de birçok şehirde bulundu. 1865'te İstanbul'da

Maliye Hazinesi İstikraz Odası'nda memur olarak göreve başladı. Bu dönemde Tokatlızâde Hacı Ahmed Efendi'den Arapça, Mirza İsmâil'den Farsça öğrendi. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde iplikhâne, askerî misafirhâne ve hastahane başkâtipliği yaptı. Savaştan sonra Selânik Fırka-i Askeriyyesi'nde başkâtip, Aydın vilâyetindeki Menteşe ve Tavas'ta ağız ve a'şâr memuru, Tekauit Sandığı Mektûbî Kalemi'nde mümeyyiz ve müdür olarak çalıştı. Kırk sekiz yıl süren memuriyet hizmetinden 1913'te emekli oldu. *Sefinetü's-Sâfi* adlı eserini bu dönemde kaleme almaya başladı. 1917-1918 yıllarında Evkaf Nezâreti adına Defter-i Hâkânî Nezâreti Münâkalât Kalemi'nde görev yaptı. Ardından Sahaflar Çarşısı'nda bir dükkân açıp kütüphanesindeki 2000 cilt kadar kitabı satmaya başladı. 1921'de bütün kitapları elden çıkarıp evinde inzivaya çekildi. Vefatından bir yıl önce Sultanahmet'te Dizdâriye Camii civarındaki Özbekler Tekkesi'nde cuma geceleri *Meşnevi* okutuyordu. Ahmed Sâfi Bey 24 Mayıs 1926 tarihinde vefat etti ve Anadolukavağı'ndaki şehitlikte defnedildi. Sâfi Bey'in Fatih'in Çarşamba mahallesinde ikamet eden Nakşibendî Hâlidî şeyhlerinden Yanyalı İsmet Efendi'ye intisap ettiği, ancak tarikatını gizlediği söylenir. Geniş bir kültüre sahipti. Muhyiddin

Ahmed Sâfi Bey'in *Sefinetü's-Sâfi* adlı eserinin I. cildinin ilk sayfası (İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü, nr. 2096)

İbnü'l-Arabî'nin düşüncelerine bağlı, şiir ve ilm-i simyâ gibi konulara meraklı ilginç bir şahsiyettir. Döneminin meşhur ilim, kültür ve tasavvuf erbabından Hüseyin Vassâf, Bursalı Mehmed Tâhir, İbnülemin Mahmud Kemal ve Ahmet Avni Konuk ile tanıştığı, Türkçe, Arapça ve Farsça'ya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Sefinetü's-Sâfi*. On sekiz ciltten meydana gelen eser 1913-1924 yılları arasında kaleme alınmıştır. Müellif eserde kendi döneminde yaşayan ya da kısa bir süre önce vefat etmiş olan bazı âlim, şeyh ve şairlerin biyografilerine, eser ve şiirlerine yer vermiştir. *Sefinetü's-Sâfi*, Osmanlılar'ın son dönemindeki İstanbul'un kültürel ve sosyal hayatıyla ilgili önemli bilgi ve belgeler içermektedir. İstanbul'daki bazı semtlerin tarihi, kaynak suları, yangınlar, meyhaneler, fiyat listeleri, edebiyat, hat ve mûsiki bunlardan bazılarıdır. Kahve, çay, tütün, kuşlar ve çiçekler gibi konulara da temas edilen *Sefinetü's-Sâfi*'nin tasavvuf tarihi açısından ayrı bir değeri vardır. Bazı meşayihin hal tercümeleri, vahdet-i vücûd, Bektaşîlik, Hurûfluk, ilm-i simyâ ve tasavvuf hakkında verilen bilgiler tasavvuf, edebiyat, tarih ve kültür tarihi araştırmacıları için önemli bir kaynaktır. Kemal Edip Kürkçüoğlu, "İmparatorluğumuzun son devir fikriyatını araştırarak olanlar bu eserden müstağni kalmaz" demiştir. Yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde mevcut olan eserin mikrofilmli Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi'nde kayıtlı olup (nr. 2096) bu mikrofilmden yapılan fotokopi baskısı İstanbul'da İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve İlmî Araştırmalar Merkezi (İLAM) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Eserin Sabatayistler'den bahseden bölümü Ertuğrul Düzdağ tarafından yayımlanmıştır (*Dönemler Âdeti: Selânik'te Yaşayan Sabataycıların Gizli Hayatı Hakkında 120 Yıl Önce Yapılmış Bir Araştırma*, İstanbul 2001). **2. *Divan*** (Süleymaniye Ktp., Züh-dü Bey, nr. 538). **3. *Mecmûam*** (İstanbul 1311). Ahmed Sâfi Bey, 1885-1886 yıllarında on beş günde bir yayımlanan *Şu'le* dergisinin editörlüğünü yapmış, dergi üç dört sayı neşredildikten sonra kapanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Sâfi, *Sefinetü's-Sâfi*, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096, I, 1-2; *Fihrist-i Sefinetü's-Sâfi*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 332, vr. 1^a-24^a; *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler* (haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), İstanbul 1996, s. 51; Hüseyin

Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, IV, 216; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, İstanbul 1970, III, 1562-1563; Serap Aktaş, *Ahmed Sâfi Bey'in Sefînetü's-Sâfi Adlı Eserinde Bektaşilik* (yüksek lisans tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Karataş, *Ahmed Sâfi Bey'in Sefînetü's-Sâfi Adlı Eserinin VIII. Cildinin Neşri ve Ruh, Âlem-i Ervâh Açısından Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Necdet Tosun, "Kültür Tarihimize Işık Tutan Mühim Bir Kaynak: Sefînetü's-Sâfi", *İLAM Araştırma Dergisi*, 1/2, İstanbul 1996, s. 177-190; Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı, "Ahmed Sâfi Bey'in Türk Dili ile İlgili Düşünceleri", *TDL*, sy. 583 (2000), s. 25-27.

NECDET TOSUN

AHMED SİDDİK

(أحمد صديق)

(1926-1991)

Endonezyalı âlim,
Nehdatü'l-ulemâ teşkilâtının
liderlerinden.

Kiai Hacı Ahmed Siddîk, 24 Ocak 1926'da Batı Cava'nın Cember (Jember) şehrinde etkili bir ulemâ ailesi içinde doğdu. Babası Muhammed Siddîk, Cember'deki geleneksel dinî eğitim kurumu olan Siddîkiyye Pesantreni'nin kurucusu idi. İlk dinî eğitimini babasının pesantreninde aldı. Dokuz yaşında iken babasının âniden ölümü üzerine, 1926'da kurulan Nehdatü'l-ulemâ'nın önde gelen liderlerinden olup 1937-1942 yılları arasında bu teşkilâtın genel başkanlığını yapan ağabeyi Mahfûz Siddîk'in himayesinde yetişti. Daha sonra öğrenimini Combang'daki (Jombang) Tebui reng Pesantreni'nde sürdürdü, burada Nehdatü'l-ulemâ'nın kurucularından Hâşim Eş'arî'den ders okudu. Hâşim Eş'arî'nin oğlu Abdülvâhid Hâşim ile arkadaş oldu. Orta öğretim seviyesindeki resmî eğitiminin yanında daha çok özel gayretiyle kendini yetiştiren Ahmed Siddîk'in meslek hayatında üç önemli faaliyeti dikkati çekmektedir: Endonezya Din İşleri Bakanlığı'nda üst düzey bürokrat olarak çalışması, siyasî faaliyetleri, ailesinin kurduğu pesantrendeki öğretim faaliyeti. Abdülvâhid Hâşim'in 1949-1952 yıllarına rastlayan Din İşleri Bakanlığı sırasında Ahmed Siddîk onun sekreterliğini yaptı. Daha sonra bu bakanlığın Doğu Cava bölgesi Din İşleri başkanlığı görevine tayin edildi. Ayrıca Nehdatü'l-ulemâ'nın önce Doğu Cava bölgesi başkan yardımcılığına, ardından başkanlığına getirildi. 1977'den itibaren babasının kurduğu Cember'deki Siddîkiyye Pesantreni'nin başkanlığını yürüttü, bu okulun gelişmesine önemli katkılar sağladı.

Ahmed Siddîk'in siyasetle ilgisi genç yaşlarda başladı. 1945'te Endonezya İslâm Gençlik Hareketi'nin Cember ve Besuki bölgeleri koordinatörü oldu; bağımsızlık hareketine destek vererek çeşitli faaliyetlerde bulundu. Abdülvâhid Hâşim'in sekreterliğini yaparken siyaset adamlarıyla yakın temaslar kurdu ve 1950'lerin başlarından itibaren aktif siyasî hayata katıldı. Nehdatü'l-ulemâ'nın bir parti olarak girdiği 1955 yılı genel seçimlerinde bu partiden milletvekili seçildi, 1955-1957 ve 1971-1979 yıllarında da iki dönem parlamento üyeliği yaptı. Nehdatü'l-ulemâ liderleri ve üyeleri arasında bilhassa siyasî alandaki entelektüel birikimiyle tanındı. Günlük politikayla ilgilenmek yerine daha çok ülkenin temel siyasî meselelerine ve millî stratejilere yoğunlaştı. Devlet Başkanı Ahmed Sukarno döneminin sonlarına doğru ve özellikle 1960'lı yılların başlarında ateşli bir komünizm aleyhtarı idi. 1965'teki komünistlerin başarısız darbe girişimi sonrasında Suharto yönetiminin Doğu Cava'da komünist parti üyelerine ve sempatizanlarına karşı yürüttüğü sindirme faaliyetlerinde Ahmed Siddîk'in komünizm aleyhtarı konuşmalarının büyük etkisinin olduğu ileri sürülmektedir.

Suharto liderliğindeki hükümet, Endonezya'nın devlet felsefesi olan Pancasila'yı (beş prensip: Tek tanrıcılık, âdil ve medenî insancılık, milliyetçilik, demokrasi, sosyal adalet) bütün sosyal ve dinî teşkilâtların benimsemesi gerektiğini 1983 yılı başında ilân ettiğinde Nehdatü'l-ulemâ'nın birçok üyesi buna karşı çıkarken Ahmed Siddîk, Pancasila'ya olumlu yaklaştı ve Pancasila'nın Nehdatü'l-ulemâ tarafından kabul edilmesinde önemli rol oynadı. Aynı yıl Doğu Cava'nın Situbondo şehrinde Nehdatü'l-ulemâ âlimlerince düzenlenen "Situbondo Munas" adlı millî istişare toplantısında yaptığı konuşmalarda kıdemli bir âlim olarak Pancasila'nın İslâm hukukuyla çelişmediğini ifade etti. Bu görüşün kabul

Ahmed Siddik

edilmesinde dine aykırılık bulunmadığını savunurken özellikle Hz. Peygamber'in gayri müslimlere karşı tutumunu ve çok dinli siyasî bir toplum oluşturmaya meşruiyet kazandıran Medine vesikasını delil gösterdi. Buna göre Pancasila çok kültürlü Endonezya toplumu için nihai bir tercih olmalı, bu prensipler siyasal gerekçelerden değil dinî sebeplerden dolayı kabul edilmelidir. Pancasila'nın benimsenmesi sürecinde teşkilât üyeleri arasında şiddetli tartışmalar yapıldı. Ancak Ahmed Siddîk'in çabaları sayesinde o dönemde Nehdatü'l-ulemâ'nın dört büyük âlimi sayılan KH (Kiai Hacı) Esad Şemsülârifin, KH Mahrus Ali, KH Ali Maksun ve KH Maşkur'un da desteklemesi üzerine Nehdatü'l-ulemâ Pancasila'yı teşkilâtın fikrî temeli olarak benimsediğini ilân etti. Situbondo toplantısında alınan diğer kararlar arasında Nehdatü'l-ulemâ'nın 1926 tarihli kuruluş tüzüğünde yer alan dinî ve sosyal içerikli bir teşkilâta dönmesi, siyasî faaliyetlerden tamamen çekilmesi hususu da vardı. Ahmed Siddîk'in bu toplantıdaki konuşmaları ve siyasî uzlaşma çağrıları hükümetle siyasî çevrelerden de büyük destek gördü.

Aralık 1984'te yine Situbondo'da düzenlenen XXVII. Nehdatü'l-ulemâ Kongresi'nde Ahmed Siddîk teşkilâtın yasama biriminin genel başkanlığına, Abdurrahman Vahid yürütme biriminin başkanlığına seçildi. Ahmed Siddîk, Nehdatü'l-ulemâ'daki bu görevini ölümüne kadar sürdürdü. Pancasila'nın kabul edilmesi ve Nehdatü'l-ulemâ'nın siyasetten uzak durarak dinî, hayrî, içtimaiî işlerle uğraşması yönünde alınmış olan önceki kararlar teyit edildi. Böylece Ahmed Siddîk'in çabalarıyla XXVII. Nehdatü'l-ulemâ Kongresi teşkilâtın tarihî gelişiminde yeni bir dönem teşkil etti. Teşkilât toplumsal kalkınmaya yönelik geniş programlar ve faaliyetler yürütmeye başladı, teşkilât içinde kültürel ve entelektüel birikime sahip kadrolar ön plana çıktı. 1989'da Yogyakarta'da düzenlenen, açılışına devlet başkanı Suharto'nun da katıldığı XXVIII. Nehdatü'l-ulemâ Kongresi'nde Ahmed Siddîk ve Abdurrahman Vahid tekrar seçildiler. Ahmed Siddîk 23 Ocak 1991 tarihinde Surabaya'da vefat etti, vasiyeti uyarınca tasavvufa önem veren birçok Cavali kiainin makamının bulunduğu Kediri'deki Dukuh Tambak Mezarlığı'na defnedildi.

Uzlaşmacı bir kişiliğe sahip olan Ahmed Siddîk, geleneksel dinî eğitimle yetişen eski nesille bu eğitimin yanı sıra düzenli modern eğitim de alan yeni nesil Nehdatü'l-